

De 'gratis' kinderopvang wordt peperduur

Posted on 18 augustus 2021 by Wim Groot

De kinderopvangtoeslagaffaire dreunt nog altijd na in de politiek. Het veroorzaakte niet alleen de val van het kabinet Rutte III, maar ook dat na de verkiezingen een aantal partijen het vertrouwen in Mark Rutte als persoon opzegden.

De bekendheid die CDA Kamerlid Pieter Omtzigt door de affaire verwierf, leidde tot een interne machtsstrijd en een implosie binnen het CDA. De kinderopvangtoeslagaffaire is daardoor de directe oorzaak dat Nederland, bijna een half jaar na de Tweede Kamerverkiezingen nog geen enkel uitzicht heeft op een nieuw kabinet.

De kinderopvangtoeslag is een heet hangijzer in de kabinetsformatie. Van de politieke partijen die nu aan de formatietafel zitten willen D66, GroenLinks en de PvdA gratis kinderopvang voor vier dagen per week voor kinderen tot vier jaar. De ChristenUnie en de VVD willen de kinderopvang niet gratis maar wel veel goedkoper maken. Het CDA wil ook geen gratis opvang maar pleit voor een inkomensafhankelijke eigen bijdrage. Deze partijen willen ook af van de kinderopvangtoeslag.

Gratis bestaat niet

Kinderopvang is nooit gratis. In de huidige situatie betalen ouders zelf de kosten voor de kinderopvang. Deze kosten variëren met het aantal dagen opvang dat ouders hebben en het soort opvang. De prijs van de kinderopvang loopt sterk uiteen.

De kosten van een gastouder zijn tussen de €5 en €7 per uur. Bij de kinderopvang wordt per dag betaald en verschilt de prijs per kinderopvang. In 2019 was de gemiddelde prijs voor kinderopvang ruim €8 per uur. Kinderopvang op dure locaties in het centrum van grote steden in de Randstad en kinderopvang waar bijvoorbeeld een warme maaltijd wordt verstrekt, is duurder. Bij de duurste organisatie betaal je bijna €2500 per maand voor vijf dagen opvang per week.

Afhankelijk van het inkomen en de kosten van de opvang ontvangen ouders een kinderopvangtoeslag van de belastingdienst. Aan de toeslag zit wel een maximum waardoor ouders met hogere inkomens die gebruik maken van de duurdere opvangvoorzieningen vaak honderden euro's per maand eigen bijdrage betalen.

Als kinderopvang 'gratis' wordt betalen ouders niet meer zelf de opvang maar betaalt de overheid aan de kinderopvangorganisatie een vast bedrag per uur voor opvang. Vooral ouders met hogere inkomens die gebruik maken van duurdere opvang profiteren hiervan, want zij hoeven bij 'gratis' opvang geen hoge eigen bijdrage meer te betalen.

Migrantenouders de dupe, hoge inkomens profiteren

Zo ontstaat de paradoxale situatie dat de kinderopvangtoeslagaffaire waarvan vooral lager opgeleide migrantenouders de dupe waren, leidt tot een beleidsverandering waarvan ouders met hoge inkomens van profiteren. Dit zie je wel vaker bij links inkomensbeleid: daar profiteren vooral de hogere inkomens van. Zo pleiten veel linkse partijen al jaren voor afschaffing of bevrozing van het eigen risico bij de zorgverzekering, iets waar vooral de midden- en hogere inkomens van profiteren.

Een tweede gevolg van 'gratis' kinderopvang die door de overheid wordt betaald, is dat het aanbod van opvang zal verschromelen. Op dit moment is er een grote variëteit aan opvang van goedkope gastouderopvang tot dure kinderopvangorganisaties die gehuisvest zijn in monumentale panden in het centrum van grote steden, werken met relatief goedbetaalde en hoog opgeleide pedagogische medewerkers en kinderen extra voorzieningen als warme maaltijden bieden. Als de overheid de kinderopvang gaat betalen ontstaat een 'one size fits all' situatie waarbij alle vormen van opvang hetzelfde bedrag per uur betaald krijgen.

Betere kinderopvang verdwijnt

Het gevolg van deze uniformiteit is dat de duurdere en betere kwaliteit opvang zal verdwijnen. Duurdere opvangvoorzieningen zullen kosten moeten besparen door te bezuinigen op de kwaliteit. Een deel van de markt voor kinderopvang is nu in handen van Amerikaanse private equity bedrijven.

Als de overheid de kinderopvang gaat bekostigen met een vast tarief zal de winstgevendheid van de kinderopvangorganisaties waarschijnlijk sterk afnemen. Hierdoor wordt de kinderopvang een minder aantrekkelijke markt voor commerciële aanbieders. Het gevolg hiervan is dat het aanbod van kinderopvang zal afnemen en commerciële aanbieders zich terugtrekken uit de markt.

Aanbod verschaalt, vraag neemt toe

Tegenover een daling van het aanbod staat een enorme toename in de vraag als kinderopvang 'gratis' wordt. De meeste ouders hebben nu kinderopvang op enkele vaste dagen per week. De meeste kinderopvangorganisaties zijn hierin erg streng in: alleen op de afgesproken dagen mag het kind naar de kinderopvang. Dat kan voor ouders lastig zijn als ze een keer onverwacht op een andere dag moeten werken en hun kind dan naar de opvang willen brengen.

Als kinderopvang gratis wordt, zullen veel ouders ervoor kiezen om hun kind voor het maximale aantal dagen in te schrijven voor de kinderopvang, ook als ze er maar één of twee dagen gebruik van maken. De kinderopvang fungeert zo als een permanente gratis oppasmogelijkheid.

Opa en oma worden ingeruild voor 'gratis' opvang

Een tweede reden dat gratis kinderopvang tot een sterke toename van het gebruik zal leiden is dat veel ouders nu vanwege de kosten ervoor kiezen om opa en oma een of meerdere dagen te laten oppassen. De kinderopvangtoeslag dekt namelijk meestal maar een deel van de kosten. Als kinderopvang gratis wordt, zullen veel opa's en oma's hun vaste oppasdag graag inleveren voor een extra dag naar de kinderopvang.

Tenslotte neemt de vraag naar kinderopvang toe door de toenemende krapte op de arbeidsmarkt waardoor ouders vaker en meer uren gaan werken.

'Gratis' leidt tot kostenexplosie

Verwacht dus een enorme toename in de vraag naar kinderopvang als deze gratis wordt. Het gevolg hiervan is dat gratis kinderopvang tot een kostenexplosie leidt en

veel duurder zal uitpakken dan de €3 miljard waar nu rekening mee wordt gehouden. De rem op de kosten zal bij gratis kinderopvang niet zitten in de vraag maar in de beperkte capaciteit van de kinderopvang.

Nu al kampt de kinderopvang met een groot gebrek aan deskundig personeel. Dat zal door de toename van de vraag naar kinderopvang alleen nog maar meer worden. Het gevolg van de daling van het aanbod en de toename van de vraag is lange wachtlijsten. De toename van de vraag zal ook leiden tot een daling van de kwaliteit van opvang doordat er een tekort is aan goedgeschoold personeel.

Gedragseffect: omdat het kan

Bij gratis kinderopvang ontstaat wat economen noemen een 'moral hazard' situatie. Ouders schrijven zich voor het maximale aantal dagen in voor de kinderopvang ook al zijn ze van plan om er maar enkele dagen per week daadwerkelijk gebruik van te maken om verzekerd te zijn dat hun kind te allen tijden op de opvang terecht kan. Een manier om deze inefficiëntie als gevolg van moral hazard te beperken is om een – al dan niet inkomensafhankelijke – eigen bijdrage van ouders te vragen.

Een inkomensafhankelijke eigen bijdrage voor kinderopvang zal geïnd moeten worden door de belastingdienst. Kinderopvangorganisaties kunnen dat vanwege privacy overwegingen niet doen: zij kunnen en mogen niet verifiëren wat het inkomen van ouders is. Gezien het trauma dat de belastingdienst heeft opgelopen door de kinderopvangtoeslagaffaire is het niet waarschijnlijk dat de belastingdienst bereid en in staat is dit te doen.

Een andere mogelijkheid is de inkomensafhankelijke eigen bijdrage door het CAK te laten innen. Het CAK int nu al de inkomensafhankelijke eigen bijdrage voor verpleeghuizen. Echter, hiervoor moet een heel nieuw ambtelijk apparaat opgetuigd worden. Dat is kostbaar en ook niet een, twee, drie geregeld. Het innen van een inkomensafhankelijke eigen bijdrage door de overheid heeft ook het risico dat vergelijkbaar met de kinderopvangtoeslagaffaire een affaire met het innen van de eigen bijdrage ontstaat.

Een alternatief voor een inkomensafhankelijke eigen bijdrage is de eigen bijdrage niet inkomensafhankelijk te maken. Een vaste eigen bijdrage zou door de kinderopvangorganisaties zelf kunnen worden geïnd. Als kinderopvangorganisaties zelf de hoogte van deze eigen bijdrage kunnen bepalen zou de diversiteit in

kinderopvang en ook het aanbod van kinderopvang op peil blijven. De kwaliteitsverschillen die er nu al zijn zouden dan blijven bestaan. Dure kinderopvangorganisaties zouden een hoge eigen bijdrage vragen, bij goedkope opvang zou geen eigen bijdrage gevraagd worden.

Het probleem bij deze laatste oplossing is dat D66, GroenLinks, PvdA en het CDA die nu aan de onderhandelingstafel voor een nieuw kabinet zitten, hier niet voor voelen. Het simpelste en minst kostbare is om de uitvoering van de kinderopvangtoeslag door de belastingdienst te verbeteren zodat zowel fraude met toeslagen als een nieuwe kinderopvangtoeslagaffaire niet meer kunnen voorkomen. Maar ook deze eenvoudige optie lijkt kansloos in de formatie.